

PISMA HORACIJU

(Slobodan Zubanović: *Soneti sa sela*, Zavod za udžbenike, Beograd, 2009)

Pretprošlogodišnjem izboru iz Zubanovićevog pesništva, objavljenom pod naslovom *Kad budem imao 64 godine*, treba odmah pridodati i celokupnu knjigu *Soneti sa sela*. Bez obzira na kritičarske izbore i nagrade koje su mu dodeljene do sada, može se sa punom odgovornošću reći da Zubanovićeva nova knjiga predstavlja njegov najveći poetski do-met. Nekakav opšti kritičarski uvid o Zubanovićevom pesništvu mogao bi da se svede na primedbu o ironično-melanholičnom čitanju i promišljanju svakodnevice. Ma koliko ova-kav komentar zvučao prividno besmisleno-ograničavajuće, u njega ipak može da stane osnovno usmerenje ove poezije. Nije reč samo o pojedinim knjigama, već je reč o najvećem broju pojedinačnih pesama ovog pesnika, sa mestimičnim, srazmerno retkim iskliznućima u istoriju, ponekad opštu ili nacionalnu, ali mnogo češće intimnu, onu zasnovanu na bio-grafiji. Nedavno izrečena primedba Gojka Božovića o „hermetičnoj intimizaciji pesničkog jezika“, kao opštoj odlici naše savremene poezije, mogla bi se, sa dobrim razlozima pripisati i poeziji Slobodana Zubanovića. Međutim, ovde treba biti nešto precizniji. Božovićeva ocena, i pored nesumnjivog opštijeg značaja, utemeljena je prevashodno na čitanju i tu-mačenju nove i najnovije poezije. Ona zapravo nema negativan vrednosni predznak, to je konstatacija koja zahteva da se prema njoj svako pojedinačno odredi po sopstvenom sudu i ukusu. Nešto drugo u vezi sa ovim je, međutim, još interesanije.

U trenutku kada se Zubanovićeva generacija pojavljuje na srpskoj pesničkoj sceni ova-kvo tematsko usmerenje imalo je sasvim drugačiju specifičnu težinu. Kada se danas pome-nu imena Novice Tadića, Duška Novakovića, Raše Livade ili samog Zubanovića, ona se sva podrazumevaju, a njihova poezija ubraja se u klasičnu, među najznačajnije u posleratnom srpskom pesništvu. Pri ovakvim podrazumevajućim kvalifikacijama gubi se iz vida činjeni-ca da nijedna poezija, niti njen značaj ne padaju s neba, kao nešto poklonjeno, već se svaki pojedinačni status stiče i zaslužuje, putevima koji nisu jednostavni i zacrtani, još manje svakom otvoreni. Tako su pesnički modeli, koje sredinom sedamdesetih godina navedena četvorica pesnika uvode u srpsku poeziju, sa svojom uronjenošću u svakodnevicu, intimnim mitologijama i autoreferencijalnošću, urbanim predznakom, otvarali bitno nove poetske prostore. Strogo kontrolisana uljuđenost sedamdesetih godina, koja se često navodi kao nekakav civilizacijski vrhunac ovih prostora, u književnosti, pored raznih pojedinačnih uspe-ha, donosi rivajval ruralnih i plemensko-istorijskih tema i svetonazora, ako se od njih ikad i odlazilo, pa tako ovi napori i otpori, mada ne tako beskompromisni kao novosadska neo-avangarda toga doba, dobijaju na značaju budući da ostaju unutar onoga što bi se moglo nazvati klasični pesnički model.

Nasuprot većini pesnika, koja otvara srce ili dušu, Zubanović je srpskoj poeziji otvorio – *Kupatilo* – i pokazao nove intimne prostore i mitologije. Istovremeno, preko ove nagla-

šenije (pseudo)intimizacije poetskog prostora, subverzivno se tretirala i socijalistička stvarnost uoči donošenja Ustava 1974. godine. U trima knjigama iz osamdesetih godina, koje su u kratkom naletu usledile nakon duge pauze, Zubanović se malo više otvorio prema društveno-istorijskoj stvarnosti, beležeći male i neznatnije prizore sa gradskih ulica, neprimetne metamorfoze i deformacije urbanog prostora i njegovih stanovnika, jednako kao i one sopstvene.

Na osnovu ovih nekoliko knjiga mogao se utvrditi Zubanovićev pesnički postupak. Osnovno tematsko jezgro pesme formira se oko određenog prizora iz svakodnevice, gotovo neobavezno, kao kod dobrih novinara, ili oko neke emotivne nedoumice, egzistencijalnog uvida, društvene nepravilnosti. Potom ne sledi produblјivanje osnovnog motiva i njegovo uzdizanje na ravan simbolički-univerzalnog iskaza, naprotiv, oko njega se nižu grupe drugih, okolnih, bliskih motiva, sa sentencama opštijeg zamaha, koje samo dodatno distanciraju motive jedne od drugih. Pesma se tako raslojava, rastače u blage, talasave celine. To se može videti i na formalnom nivou. Mada većinom napisane u vezanom stihu i, u stvari, u strogoj pesničkoj formi, Zubanovićeve pesme retko čuvaju taj utisak čvrstoće. Brojna opkorachenja, ne preterano često podudaranje sintaksičkog i stihovnog niza, odsustvo rima na pojedinim mestima, sve to stvara utisak rasplinutog govora i sveta, koji izmiče i subjektu ove poezije i onima koji je čitaju. Najveći semantički naboj ima kraj pesme, gde se iskustvo sabira u univerzalni iskaz, ali taj iskaz, kao mali prelom, neretko provučen kroz ironijsku prizmu, na izvestan način deluje subverzivno u odnosu na telo pesme. Druga mogućnost završnice nije ništa manje subverzivna. Ukoliko je osnovni ton pesme ironičan, završni uvid je po pravilu izrazito melanholičan. Kao primer se može uzeti pesma „Pijenje vode“ iz knjige *Domaći duh*. Pored naslova i teme, koji deluju sasvim nepesnički nasuprot, recimo, tada aktuelnim Simovićevim pesmama iz ciklusa/zbirke *Um za morem*, subjekt Zubanovićeve pesme svedoči o nesvakidašnjim naporima koje preduzima u intimnom, prividno mirnom prostoru: „Svet – menjam – dabome/ Promene se ne događaju mirno:// U kuhinji – (kao – iz daljina – voz),/ Prepun lonac zasviro je himnu“. I potom, neočekivani, pa ipak ne dramatični preokret: od poigravanja sa svetsko-istorijskim zadatostima, koje su uvek sudbinske i zahtevaju da im se pojedinac maksimalno posveti, dolazi se do potpuno subjektivnog, sudbinskog ogledala: „Ne – nije nikom do sna – stalo./ Na noge stojem. Da bih –// U čaši jutarnjoj – u staklu, sreo/ Svoj dan, i mrak, u sebi“. Ova pesma je ne samo reprezentativna, nego i jedna od najuspelјijih u celokupnom Zubanovićevom opusu.

Kada se na ovu Zubanovićevu poeziju pogleda sa distance od par decenija, činjenica je da jedan deo tih pesama nema više ironično-subverzivnu oštricu koju su imale u trenutku pojavljivanja. One bi mogle da budu ponovo interesantne i čitane iz perspektive (naj)novije poezije, koja tematsku i svaku drugu decentriranost iznova uvodi kao svoj gradivni princip.

U dve zbirke iz devedesetih godina, primetna je veća motivska usredsređenost i, u skladu s tim, promišljanje namesto posmatranja. Kao potvrda ovog preokreta, mada neočekivano, može se uzeti ciklus „Likovi pesnika“ iz knjige *Strategija lirike*. Subjekt se ovde javlja iz glasa i duha svojih prijatelja-pesnika; na samoj ivici parodije, ove pesme se uobličavaju oko tog duha, ostajući u njemu, a ne uspostavljaju, što je za savremenu poeziju karakterističnije, klasični intertekstualni odnos.

U *Sonetima sa sela*, Zubanovićev izraz postaje još svedeniji i precizniji. Situacija koja uokviruje ovu pesničku knjigu (nasuprot zbirkama pesama, koje je Zubanović do sada pisao), jeste horacijevska ili puškinovska (potonjeg pesnika subjekt i zaziva u uvodnoj pesmi), dakle, situacija koja podrazumeva povratak iz civilizacije grada na selo. Sanjarije i uspomene usamljenog šetača već se u toj pesmi, „Tri dana na selu“, navode kao osnovna tema: „Bio sam na ti sa uspomenama./ Čepkao po njima, prebиро./ Ništa ne nađoh naročito/ novo, što dotad nisam diro.// Šetao sam po navici, dugo./ Ko nekada, dečak kad sam bio,/ bežeći šinama, prugom,/ od seoskog groblja daleko“. Ova pesma, kao i završna, sastavljena je od četiri katrena, dok čitava knjiga dosledno sprovodi sonetnu formu. Svaki od tri ciklusa, „Dođosmo nekada“, „Reč mi je izmakla“ i „Popadale žute kruške“, sastavljen je od četiri manje celine/podciklusa od po 4+4+3+3 pesama. Tako se sonetna forma poštuje i unutar samih ciklusa, ali i na nivou knjige, pošto sama knjiga ima 12 celina i dve okvirne pesme. Navedeno odstupanje od forme soneta u okvirnim pesmama diskretno podrija konstrukciju, sugerišući na dubljem planu nemogućnost pravilnosti i savršenstva u životu, ali ništa manje, taj višak od dva stiha kao da nagoveštava bogatstvo, pre svega životno, hedonističko, nalik vinu koje preliiva iz starih buradi. Uopšte, celinu Zubanovićeve poezije karakteriše ta diskretna distanca, koja u sebi sadrži gospodstvenost, ovlaš naznačeni dendizam, ne tako čest u našoj poeziji i kulturi. To je vrlo interesantna, horacijevska linija hedonizma i stoicizma u isti mah, ne tako uočljiva, ali beskrajno važna za modernu srpsku poeziju. Ona bi se mogla sasvim ukratko odrediti kao uživanje u životnim radostima i teškoćama, tipično gradska otvorenost za raznolike sadržaje, poštovanje uputstava razuma, ali ništa manje i razumevanje za naloge strasti i nagona. Pri svemu tome, kao osnovna boja doživljaja sveta, kroz ovu slatku borbu duha sa telom provlači se ironija, koja znači i poštovanje za druge i drugačije vrednosti, duhovne i životne uopšte, naviknutost na suživot sa tim drugim, na diskreciju, kao i odmerenost, odmeravanje ljudskih slabosti sa svešću o hirovitom ritmu vremena i o tome da se svi stavovi i vrednosti, izuzev samog života, jednog dana uliju u Crno more. Ovu pesničku liniju sam Zubanović nagovestio je u esejističko-antologijskoj knjizi *More oko Beograda*, a nekolicini tih pesnika poput Rakića, Hristića ili Radovića, mogao bi se pridodati Sterija na početku, i, recimo, neke pesme Dragana Stojanovića na kraju.

Iako je i do sada Zubanović pripadao navedenoj, uslovno rečeno, poetici, u *Sonetima sa sela* on se najdoslednije pridržavao njenih (nenapisanih) postulata. Tri ciklusa, od kojih se knjiga sastoji, nisu vremenski precizno izdiferencirana, mada donekle tematizuju sva tri životna perioda: detinjstvo i mladost, zrelo doba i starost. Ova podela je ipak uslovna i ne obuhvata svaku pesmu, pa ni svaki ciklus; budući da je pozicija iz koje pesnički subjekt sagledava svet doba kada se iskustva sabiraju, životni ciklusi nužno, povremeno prepliću perspektive. Ciklus „Dođosmo nekada“ donosi prizore seoske svakodnevice, u kojima subjekt prepoznaje tragove vremena. Ovaj bi se ciklus, pre svega preko nešto naglašenijeg životnog nagona, koji je prisutan u izvesnom broju pesama, mogao dovesti u vezu sa mlađim dobom. Unuka koja šeta sa pesnikom u pesmama „Sonet iz Kenigsdorfa“ i „Pod senkom F. Gore“, naglašava produžetak i pobedu života nad smrću, koja u melanholičnom zamahu zatvara obe slike: „Pazi samo kud nižeš korake./ One dve jabuke su ujaci,/ ruža što se penje: prabaka.// A ovaj čijoj si prišla šaci/ biće, jedne zime duge i jake,/ otisak njive, đerma i sokaka“ („Pod senkom F. Gore“). O vitalnosti govori i pesma „Priča iz dvorišta“, u kojoj se pesnički

subjekt priseća detinjstva, posmatra napuštene i zapuštene seoske kuće i pita: „Kud nestade toliki narod?“ Odgovor na ovo pitanje kao da priziva poznatu Kavafijevu pesmu i diskretno oponira Hristićevom komentaru na Kavafija: „A iz daleka, neznani hita./ Drugih je navika, jezika i roda./ Još ne zna da će mu tu biti dom“. „Priča iz dvorišta“ jeste dobar primer za osećanje sveta koje karakteriše gore opisanu horacijevsku liniju u srpskoj poeziji. Kao još jedna ilustracija može se navesti i pesma „An der schönen blauen Donau“, jedna od najlepših u Zubanovićevom celokupnom opusu, koja u sebi spaja osećanja prolaznosti, izmirenosti sa životom i otvorenosti prema svetu: „Na čas ispliva, čas potone,/ pa jezdi niz talas, svetli zrak:// zaiskri vodom hiljade očiju/ (od izvora dva putića do ovde).../ A talas ide dalje, kroz zemlje/ i jezike, maramicu širi“. Egzistencijalni ritam subjekta u dubokom je dosluhu sa ritmom sveta, ta dva toka se savršeno podudaraju: „Raznim osećanjima prostrujani/ spuštaju se, i dižu, naši dani“. Pesma svakako asocira na Crnjanskog u svom osnovnom tonu, što se lepo vidi u citiranom detalju sa kraja, gde je uzdizanje talasa („i dižu“), dato kao umetak, između zareza, iako oni nisu neophodni. Upravo zarezi, kao blagi uspon i pad u toku rečenice, ovde dublje od samih glagola sugerišu pokrete talasa i talasanje pokreta, koje je talasanje samog života. Tu se Zubanović i odvaja od Crnjanskog, u većoj rasplinutosti pejzaža, razlivenosti i neodređenosti.

Osnovni ton ciklusa „Reč mi je izmakla“ nešto je mirniji, to je zrelost koja gleda ka starosti. U četiri pesme celine „Zadruga u šupi“ daju se slike antropomorfizovanog alata, i taj tematski krug, ali i još neke pesme o seoskim poslovima, prizivaju kao sebi srodnu poeziju Ibrahima Hadžića, a naročito njegovu pesničku poslanicu upućenu upravo Zubanoviću „Kako da pesnik pokosi travu“. Za razliku od prethodnog ciklusa, kojim dominiraju prolećni i letnji prizori, u ovom su prisutniji jesen i zima, i ta dinamika je važna za razumevanje knjige. Okrenutost ka zimi i zamiranju je posebno interesantan u pesmama „Treći mesec“ i „Novi kalendar“, u kojima, i pored toga što su živa godišnja doba okvir pesme, pogled ide napred, prema kraju i tišini: „Onda, naredbom odozgo, red/ zavede sneg, tišini u ime.// Kad grmi, svak se sebe boji./ Ako sneži, taj dan se ne broji“. Dve pesme sa kraja ovog ciklusa nagoveštavaju temu smrti i umiranja, koja će dominirati sledećim.

„Mesečina“, uvodna celina ciklusa „Popadale žute kruške“ predstavlja dijalog sa Rašom Livadom i njegovom poezijom. Pesničko i životno iskustvo se ovde sabiraju, preispituju kroz razgovor sa prijateljem koji je izašao „s druge strane duge“. Pesma „U znoju kazaljki“ počinje spoznajom da je život san: „Voleo bih da napišem pesmu/ duboku ko duh prošlosti,/ reče, još davno, drug moj/ i nesta ko lik u snu“. Ono što sledi jeste (samo)zapitanost, bez patetike, o tome šta dolazi nakon toga: „Znam kakav se stih sprema/ u snu, po gradu, il zabiti./ Kakve posledice cezura vije// opalog lista: pustoš nema./ Ali, ne znam – šta će se zbiti/ kad horizont sebe pokrije?“ U pesmi „Dijalog s livadom“ (iako je „livadom“ u naslovu dato malim slovom, podrazumeva se i veliko) opet se kroz motiv zamiranja i kraja provlači i motiv vitalnosti i novog, koje do kraja pesme, kao i u životu, počinje da dominira: „...zatim,/ odjeknu novi glasovi/ na davno obrađene teme.// To silno hrabri, da shvatim/ kud nestaše veseli časovi,/ bačeni – ko u jesen seme“. Celina „Zajednička leja“ jeste svođenje životnih računa i prepoznavanje sopstvenog mesta u nizu predaka, okruženju prijatelja i svetu kojem se pripada, dok poslednja dva podciklusa unose nešto življe ritmove i otvaraju knjigu prema novim iskustvima. Takav je ironičan razgovor sa Horacijem u pesmi „Pismo sa sela“,

u kojoj se Rimljaninu postavlja pitanje šta sa poezijom na selu, gde sused preko plotu zove na čašu ružice i pet para ne daje za stihove. U završnoj pesmi „Traktat trećeg doba“, po povratku u grad, posle obavljenog posla, pesnik se pita šta je sa onima koji se plaše čim se rode onoga što donose „dobri dani pred smrt samu“: „I sklanjaju se u svoje crne sobe/ bežeći od bližnjih ko u polje/ zapamćeno po boji u ostavi/ zaturene porcelanske šolje“.

Soneti sa sela su vredna zbirka jednog iskusnog pesnika. Zubanović nema više potrebu da bilo šta bilo kome dokazuje kao pesnik ili kao čovek, on sa mirne distance posmatra nove zanose i prkose, koji ga se više nimalo ne tiču. Zato bi bilo sasvim pogrešno prosuđivati vrednost ove knjige u okviru tekuće domaće produkcije, ona njoj suštinski uopšte ne pripada. *Soneti sa sela* svoje mesto nalaze u onom povlašćenom krugu knjiga, zapravo veoma retkih u našoj poeziji, koje svedoče o tome da postoji život, izvan i iznad tekućih nesporezuma i tema, koji vredi sam po sebi toliko, da ni najbolja poezija bez njega ne vredi ama baš ništa.